

нить світлий образ видаючогося музиканта Євгенія Філіппова и осмислить его роль в эстрадном искусстве Украины.

Ключевые слова: эстрада, оркестр, музыкант, стиль, аранжирование.

The history of Lviv variety music of XX century, which was created by very interesting personalities, stays scantily studied. The tasks of this article are to recollect the light image of prominent musician Evgeniy Filipov and analyse his role in variety art of Ukraine.

Key words: variety, orchestra, musician, style, arrangement.

УДК 788.43:785

ББК 85.31

Андрій Асмоловський

АНСАМБЛЬ САКСОФОНІВ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ МУЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ ХХ ст.

У статті розглянуто етапи становлення й розвитку ансамблю саксофонів та його різновидів у контексті виконавської творчості європейських колективів означеного періоду. Визначено провідні колективи, їх здобутки на світовій сцені.

Ключові слова: саксофон, ансамбль саксофонів, квартет, саксофонна школа, композиторська творчість.

Процеси перетворення й подальшого розвитку українського суспільства вимагають від науковців вирішення цілого ряду завдань, які відповідали б змінам у свідомості й поведінці людей в усіх сферах суспільного життя. Музичне мистецтво набуває особливого значення, оскільки воно є важливим фактором розвитку естетичної культури людей. Сьогодні важливим є залучення людей до цілісного сприйняття музичного мистецтва. Цікавою формою такого процесу є колективне музикування, а саме ансамблеве. Відповідно до цього існують і створюються нові колективи з високим рівнем виконавської майстерності. Усупереч цьому (ансамбль саксофонів. – А.А.) належить до найменш вивчених у царині музикознавства.

Вивчення наукової літератури, публіцистики та інтернет-ресурсів дає підстави стверджувати, що на сьогодні відсутній обґрунтований аналіз розвитку ансамблю саксофонів як певного жанру в системі музично-виконавського мистецтва.

Загальна теорія ансамблевого мистецтва детально висвітлена в праці Г.Берліоза [1], Т.Вороніної [2], Р.Давидяна [3], В.Іванова [5], Т.Молчанової [8], Л.Раабена [9]. Актуальність пропонованої статті визначена зростанням інтересу фахівців до ансамблевого музикування й полягає в необхідності аналізу цього напрямку як у виконавській, так і в композиторській творчості, а також уведення до наукового обігу здобутків ансамблевих колективів саксофоністів Європи впродовж ХХ століття.

Під час роботи ми окреслили ряд завдань, які потребують вирішення в процесі наукового дослідження:

- дослідити історичну генезу ансамблю саксофонів, як специфічного й історично усталеного виконавського складу;
- розробити періодизацію європейської історії розвитку ансамблю саксофонів;
- узагальнити відомості про провідні виконавські колективи саксофоністів Європи та їх здобутки;
- визначити основні репертуарні напрями, що склалися в ансамблевому виконавстві саксофоністів.

Серед духових музичних інструментів саксофон за своєю популярністю посідає одне з чільних місць. Він є наймолодшим у цій царині. Історія саксофона сягає 1842 року, коли він був винайдений бельгійським майстром Антуаном-Жозефом Саксом, більше відомим як Адольф Сакс. Тогочасний музичний критик, композитор і педагог Франсуа Фетіс дав оцінку інструменту, назвавши його "... одним із кращих та оригінальних винаходів майстра" (цит. за: Иванов В. Саксофон. – М.: Музыка, 1990. – С.9) [5]. Захоплено про саксофон відгукувався французький композитор Гектор Берліоз, уважаючи його найкращим серед духових інструментів завдяки різноманітності тембру та величезним технічним можливостям (описані якості інструмента знаходять своє втілення у творчості композитора. – *А.А.*). Таким чином, він привернув увагу європейських музикантів до творінь талановитого бельгійського майстра, які в епоху розквіту романтичного інструменталізму прагнули по-новому осмислити специфіку виразових засобів духових інструментів.

Одночасно з розвитком виразових засобів інструмента, його вдосконаленням народжувалася історія його розвитку в музичній культурі. Перший твір, в якому був використаний саксофон, належить перу Г.Берліоза – це Хорал для голосу та шести духових інструментів. Пізніше ввели цей інструмент в оперно-симфонічні партитури французькі композитори – Ж.Кастнер, А.Тома, Ж.Бізе, Ж.Масне, Л.Деліб, К.Сен-Санс, Дж.Мейербер та інші.

Як свідчать історичні джерела, після успішного винайдення саксофона, 1845 року Адольф Сакс отримує патент на створення сімейства цих інструментів, які були "... призначені для реорганізації французьких військових оркестрів" (цит. за: Иванов В. Саксофон. – М.: Музыка, 1990. – С.13) [5]. Чудові темброво-звукові властивості всієї родини саксофонів забезпечили їм величезну популярність серед військових музикантів. Сімейство об'єднувало шість видів інструментів: сопраніно, сопрано, альт, тенор, баритон і бас, які, у свою чергу, склали основу для створення та розвитку ансамблево-саксофонного мистецтва.

Значну роль у формуванні та розвитку ансамблю саксофонів відіграла Франція (адже там був створений сам інструмент, сформувалася перша у світі школа гри на саксофоні, а також сольне й оркестрове виконавство). Однак оригінальні твори, призначені для цього виду, спочатку були рідкісним явищем. Музиканти-виконавці самостійно вирішували проблему репертуару. Вони робили переклади старовинної, особливо хоральної музики, а також популярних зразків оперної та симфонічної. Таким чином ознайомлювали слухачів із саксофонною камерною музикою різних стилів та епох. Гра таких ансамблів (частіше квіртетів, як найбільш розповсюджена ансамблева одиниця. – *А.А.*) стимулювала композиторів для створення оригінальних творів. Із цього приводу хочемо навести оригінальний вислів Д.Шостаковича, який стверджував, що "... зі зростанням професійних ансамблів для них необхідний відповідний їх специфіці репертуар високої якості, бо тільки за таких умов життєвість цього мистецтва може бути повністю забезпеченою" [7].

Незважаючи на важливу роль саксофона, зокрема ансамблю саксофонів, у жанрах опери (Г.Берліоз "Взяття Трої", Дж.Мейербер "Африканка", А.Тома "Гамлет"), симфонії (У.Фрайя "Різдвяна симфонія", П.Хіндеміт "Симфонія in B"), балету (Л.Деліб "Сільвія", Д.Мійо "Створення світу"), сюїти (Г.Шарпантьє "Враження про Італію", Ж.Бізе "Арлезіанка", Е.Віла Лобос "Шоро"), кантати (К.Сен-Санс "Весілля Прометея"), ораторії (А.Онеггер "Святий Іоан") оригінальних творів для такого складу інструментів дуже мало. У цьому переліку ми можемо виділити два твори для квіртету саксофонів. Один із них – "Два квіртети", який був написаний 1908 року німецьким саксофоністом і викладачем Б.Густавом. Він складається із двох частин: "Вечірня прогулянка" та "Плач", написаних у стилі Вагнера. Другий твір – "Andante, Fuga та Finale" брюссельського композитора Р.Моуларта, який датований 1907 роком. Дві частини написані в стилі контрапункту з бароковою концепцією, а фінал – це вальс.

Перша половина ХХ століття – це період професійного становлення й розвитку ансамблю саксофонів, який починається з 1928 року, коли француз М.Мюль організує Квіртет саксофонів Республіканської гвардії. Діяльність квіртету стимулювала композиторів на створення оригінальних творів для такої концертної одиниці.

Першим, хто звернувся до написання твору спеціально для цього ансамблю, був О.Глазунов. 1932 року він створив великий Квіртет для чотирьох саксофонів, який складається із трьох частин. Основним стрижнем твору є опора на народну творчість і видатні досягнення

класичної музики. Перша частина – це Allegro, яка присвячена Р.Вагнеру, Й.Брамсу та А.Дворжаку. В основі другої (канцона з варіаціями) лежить мелодія російського гімну і

Quatuor de la Garde Republicaine 1937. Marcel Mule, 1er à gauche.

присвячена вона Р.Шуману та Ф.Шопену, а у фіналі – посвята Й.С.Баху. Музична мова твору емоційно насичена, виразна, змістовна, їй притаманна краса й досконалість мелодій, а також простота й чіткість форми. Усе це відображає неповторну творчу індивідуальність митця, який був музикантом з великої букви. Виконання цього твору відбулося в 1933 році. Із цього приводу композитор написав своєму товаришу М.Штейнбергу, що "... виконавці дуже віртуозні. Мене вражає їхнє дихання і невтомність, а також м'якість та чистота інтонацій" [6].

Спеціально для квартету саксофонів М.Мюля були написані такі твори: Г.П'єрне "Інтродукція і Варіації" (1934), Ж.Францайкс "Саксофонний квартет" та "Petit Quatuor" (1935), Е.Бозза "Andante і Скерцо" та "Нуагез" (1939), а також композиції таких композиторів, як П.Веллонес, Ж.Ібер, Р.Кларіс.

Із вищесказаного випливає, що у творчості західноєвропейських композиторів помітне місце починають займати твори для ансамблю саксофонів. Деякі з них експериментували з групою цих інструментів. Хочемо виділити, на наш погляд, оригінальний твір цього періоду. Це "Канонічна сюїта" для чотирьох альт-саксофонів, яка написана 1939 року К.Елліотом.

Отже, як ми бачимо, ансамбль саксофонів першої половини XX століття набирає своєї популярності на концертній естраді, стимулюючи, таким чином, композиторську творчість.

Шляхи розвитку ансамблевого мистецтва гри на саксофоні надзвичайно різноманітні. Проте на кожному етапі знаходимо тенденції, які характерні для загального розвитку музичної культури в цілому.

Упродовж XX століття значно зростає кількість музичних творів, написаних спеціально для ансамблю саксофонів, а також з'являється багато різних ансамблевих складів. Їх створення покликане репрезентувати класичну та сучасну музику.

Ансамблеве мистецтво гри на саксофоні представлене великою кількістю чудових і кваліфікованих творчих колективів, що свідчить про актуалізацію цього феномену та його потреби в умовах художньої культури. Особливо хочеться відзначити Стокгольмський саксофонний квартет, який вважається одним із кращих колективів світу і який зробив великий внесок у розвиток сучасно-

го саксофонного ансамблевого виконавства. Він був створений 1969 року в такому складі: Свен Вестберг, Йорген Петтерсон, Лейф Карлборг і Пер Хедлунд. Репертуар Стокгольмського саксофонного квартету дуже різноманітний: від класики (твори Й.С.Баха, Г.Генделя) до джазу (джазові композиції Д.Нельсона, Дж.Дорсі), а також композиції сучасних авторів. Цей колектив тісно співпрацює як зі шведськими, так і з багатьма композиторами світу, а одним із важливих аспектів їх діяльності є те, що спеціально для них було написано більше чотирьохсот творів. Стокгольмський саксофонний квартет сміливо можна називати інноваційним лідером у сучасній шведській музиці, адже його учасники постійно знаходяться в пошуку нових можливостей гри на саксофоні, а також удосконалюють прийоми звуковидобування.

Оригінальний колектив, що представляє французьку саксофонну школу й створений 1977 року – Інтернаціональний ансамбль саксофонів під керівництвом Ж.-М.Лондейкса (Е.Денисов назвав його одним із “...найбільших музикантів нашої епохи”. – А.А.) за участі дванадцяти музикантів, який охоплює всі інструменти цього сімейства від сопрано до баса (SoSS.AAA.TTT.BBBs). У репертуарі музикантів переклади старовинної, особливо хоральної музики, класичної, а також сучасні твори, з яких більше ста оригінальних творів. Серед композиторів, які писали свої твори спеціально для цього ансамблю, можемо виділити таких, як: Ф.Россе (F.Rosse), У.Будро (W.Bodreau), Х.Лауба (C.Lauba), В.Екімовський (V.Ekimovski), Ж.Мурґ’є (J.Murgier), Т.Алла (T.Alla), К.Гавел (C.Havel), М.Корндорф (N.Kordorff), Р.Лемай (R.Lemay), С.Павленко (Concerto breve, 1980) та багато інших.

Хочемо відзначити також професійний ансамбль, який був створений 1975 року з ініціативи видатного музиканта, педагога Л.Михайлова – Московський квартет саксофонів. У цьому колективі, окрім самого організатора, грали такі талановиті музиканти, як лауреат Всесоюзного й Міжнародного конкурсів О.Осейчук (саксофон-альт), лауреат Всесвітнього фестивалю молоді і студентів у Гавані, соліст Естрадно-симфонічного оркестру “Голубий екран” Держтелерадіо СРСР А.Набатов (саксофон-тенор) та артист Держтелерадіо В.Єрьомін (саксофон-баритон). Їх діяльність розпочалася з виконання відомого квартету для чотирьох саксофонів О.Глазунова. Особливу увагу цей ансамбль приділяє виконанню творів сучасних композиторів. Спеціально для квартету написали свої твори московські композитори В.Артемов, Д.Смирнов, В.Сумароков, Г.Лук’янов та інші. Успішна концертна діяльність Московського квартету саксофонів мала велике значення для розвитку духового і особливо саксофонного мистецтва (на теренах колишнього СРСР. – А.А.).

Не менш популярним ансамблем того часу був Квартет саксофонів Ленінградської консерваторії, створений 1985 року солістом Академічного симфонічного оркестру Ленінградської філармонії А.Большіяновим. Колектив відомий тим, що активно брав участь у програмах на телебаченні та радіо. У його репертуарі – оригінальна квартетна музика для саксофона О.Глазунова, Ж.-Б.Сенґелі, П.-М.Дюбуа, Г.П’єрне, Ж.Франсе, М.Раухвергера, Д.Смирнова. У своїх концертних виступах Квартет саксофонів завжди демонстрував глибоке розуміння внутрішнього художнього змісту виконуваних творів, віртуозну техніку, яка повністю була підпорядкована характеру тих чи інших композицій. Висока оцінка музичної громадськості надихала цей колектив на ще більш активну діяльність.

У цьому невеликому переліку ансамблів саксофонів не можемо оминати колектив, який функціонує на теренах нашої держави. Маємо на увазі творчу діяльність Київського квартету саксофонів Національної філармонії України на чолі з її художнім керівником, талановитим музикантом-виконавцем, педагогом Ю.Василевичем (саксофон-сопрано), який був створений у 1985 році. Окрім нього, в першому складі грали А.Загороднюк (саксофон-альт), С.Скуратовський (саксофон-тенор), І.Дяченко (саксофон-баритон). Київський квартет саксофонів уже з перших років свого існування став одним із провідних інструментальних колективів країни. Свою високопрофесійну майстерність він демонстрував на гастролях у Росії, Білорусі, Польщі, Угорщині, Франції, Бельгії, Греції, Італії, Німеччині, США та Канаді. Репертуар квартету складають твори від класики (Й.Бах, Г.Персел, Г.Гендель, У.Бьорд, О.Глазунов) і сучасності (П.Крестон, Е.Бозза, Ж.Рюеф, С.Павленко, Г.Дмитрієв) до композицій джазово-естрадного характеру (С.Джоплін, Дж.Гершвін, К.Вайль, Ф.Вудз). Серед українських композиторів, які писали свої твори для цього колективу, можемо відмітити Г.Гаврилець, В.Годзяцького, О.Козаренка, Ж.Колодуб, Л.Колодуба, В.Рунчака, А.Потеєнка, В.Шумейка. У своєму виконанні

квартет демонструє не лише професійну майстерність (звучить як повноцінний оркестр і, водночас, як єдиний інструмент. – А.А.), але й злагодженість і спорідненість характерів, виявляючи при цьому “... індивідуальні можливості кожного музиканта в усьому їхньому різнобарв’ї” [4].

У другій половині ХХ сторіччя, у зв’язку зі зростанням кількості національних саксофонних виконавських шкіл, виникає потреба в проведенні міжнародних форумів. З 1969 року регулярно проводяться всесвітні конгреси саксофоністів (фестиваль, який скликає близько тисячі саксофоністів та інших музикантів зі всіх континентів. – А.А.), у рамках яких відбуваються конкурси та фестивалі (виступи солістів, камерних ансамблів, великих груп, симфонічних оркестрів, які звучать одночасно впродовж цілого дня. – А.А.), а також проводяться лекції провідних науковців світу, майстер-класи та видаються книжки й періодичні видання. Конгрес має на меті ознайомити музикантів із новинками художнього, технічного, інструктивного матеріалів, а також показати досягнення музичного виробництва (удосконалені інструменти та нові аксесуари провідних світових саксофонних виробників. – А.А.). Такі творчі зустрічі відбувались у 1969 та 1970 роках у Чикаго, у 1972 – в Торонто, у 1974 та 1978 – в Бордо, у 1976 році – в Лондоні, у 1979 – в Еванстоні, у 1982 – в Нюрнберзі, у 1985 – у Меріленді, у 1986 – у Вашингтоні, у 1988 – в Кавасакі, у 2000 – у Монреалі, у 2003 – в Міннеаполісі, у 2006 – в Любляні, 2009 – у Бангкоці. Наступний Світовий конгрес саксофонів відбудеться в Шотландії 2012 року.

Отже, як ми бачимо з вищенаведеного, ансамбль, зокрема квартет саксофонів, – найбільш розповсюджене явище в музичній культурі, що породжене цікавістю композиторів до цього виду мистецтва, а також збільшенням популярності й кількості виконавських колективів.

1. Берлиоз Г. Большой трактат: О современной инструментровке и оркестровке / Г. Берлиоз. – М., 1972. – С. 494–496.
2. Воронина Т. О мастерстве ансамблиста / Т. Воронина // Сборник научных трудов. – Л., 1986. – С. 6–21.
3. Давидян Р. Квартетное искусство / Р. Давидян. – М. : Музыка, 1984. – 268 с.
4. Жукова О. Чудова четвірка / О. Жукова // Музыка. – 2007. – № 1. – С. 30.
5. Иванов В. Саксофон / В. Иванов. – М. : Музыка, 1990. – 62с.
6. Крюков А. Александр Константинович Глазунов / А. Крюков. – М. : Музыка, 1984. – С. 132.
7. Лукьянова Н. Дмитрий Дмитриевич Шостакович / Н. Лукьянова. – М. : Музыка, 1980. – 176 с.
8. Молчанова Т. З історії ансамблевого музикування : монографія / Т. Молчанова. – Л. : Сполом, 2005. – С. 59–60, 77–84.
9. Раабен Л. Вопросы квартетного исполнительства / Л. Раабен. – М., 1956. – 108 с.
10. Интернет-ресурси. – Режим доступу : // <http://www.jm-londeix.com/Jean-Marie Londeix. Saxophonist>.
11. Интернет-ресурси. – Режим доступу : // <http://www.myspace.com/stockholmsaxophonequartet>.
12. Усов Ю. История зарубежного исполнительства на духовых инструментах / Ю. Усов. – М. : Музыка, 1989. – 205 с.

В статье рассмотрено этапы рождения и развития ансамбля саксофонов. Определены лучшие европейские коллективы и их достижения на мировой сцене.

Ключевые слова: саксофон, ансамбль саксофонов, квартет, саксофонная школа, композиторское творчество.

In this article been reviewed one of the stages of the establishing and developing saxophones ensemble and it's viraity in contents of performing creativity europian teams of poticular period.

Key words: saxophone, ensemble of saxophones, quartet, saxophonic school.